

Egy **szöveg sohasem** tartalmazza **saját olvasásmódját és értelmezését**. Ehhez mindig kell egy **értelmező**, egy **olvasó**, aki valamiként **interpretálja** a szöveget. A **szöveg** tehát akkor létezik, ha van **olvasója** is.

Kérdés: **Milyen is volt a történelem során az olvasó**, milyen **olvasásmódokat** alkalmaztak ezek az olvasók? **Milyen körülmények** között olvasták a könyveket, szövegeket? Milyenek voltak az olvasók? Milyen **normák és körülmények** határozták meg az olvasás módjait? Az **olvasás és az olvasók nagy története** tehát tulajdonképpen a **szövegek használatának, befogadásának a története**.

(Fontos tehát a szövegek **anyag**i mivolta illetve az **olvasói gyakorlat**, az olvasás módja.)

Az **olvasás funkciói**: tudás **továbbörökítése**, **emlékeztetés**, **szórakozás**.

Emlékeztetés: az írás éppen **kárára** lenne az **emlékezetnek**, mert **mindent feljegyeznek és semmit nem tartanak fejben** – szólt az aggódó görög vélekedés. De ennek ellenkezőjét is olvashatjuk Platón dialógusaiban: a **feljegyzések által bölcsőbbek lehetnek** népek, több tudásra tehetnek szert.

1. Milyen anyagról? 2. Mit? Kik és Kinek? Hogyan?

1. A könyv alakja

Ósi agyagtáblák, kis, **tenyérben hordozhatók**, vagy éppen **reprezentatív funkciót** betöltő hatalmas **kőtáblák**, melyekre **törvények kerültek**. Ezt követően **jön az egyiptomi papirusztekercs**, majd a **pergamenből készült kódexforma**.

A **papirusztekercsről** a **pergamen** anyagból készült **kódexre** szintén a **második század** végétől kezdenek áttérni, **a 4. századra pedig megtörténik** az áttérés. A **kódex** a mai **könyvformátum őse**, **lapszámokkal**, tagolással stb. A szöveg ilyenkor még értelem szerinti sorokra tagolódott igazából.

A **korábbi könyvforma**: a **tekercs** a **Kr.u. 2. századig** bezárólag, bár igazán **a kódex a Kr.u. 5. század** legelejétől veszi át a tekercsek helyét. A **tekercs ugyanis jóval nehezkesebben olvasható, nem lehet ugrálni, visszakeresni** olyan könnyen, mint a kódexformátumban. Pl. A **kódex** előállítása olcsóbb is volt, mint a **papiruszé**, amelyet **Egyiptomból kellett** importálni, ráadásul a **kódex lapjainak mindkét oldalára írtak**.

A **könyv formája** sokszor a **tagolását is meghatározta**: **Homérosz Iliásának** fejezetei azért olyan **hosszúak, amilyen** hosszúak, mert **annyi fért rá egy tekercsre**. A **tekercsen** persze **egyszerre csak kis szövegrész** látható, **nehezen lapozható, kereshető**. Nem így a **kódex**. **Kr.u. 400** körül már a **kódex** a jellemző. Kezdetben persze **hatalmas méretű** kódexek készültek, a **könyvnyomtatás feltalálásával** és elterjedésével kezd **lassan idomulni a kézhez a könyv nagysága**. Sőt nemsokára ugyanolyan áru lesz a könyv is, mint **egy pár zokni például**. Ez korábban **elképzелhetetlen volt**, hogy a **könyvkiadás** és **könyvírás a profitra koncentráljon**.

Ókori Görögország

A tudás szóbeli továbbadásának klasszikus időszaka. **Peripatetikusok** és filozófusok tanítványai mind a mestert hallgatva tanulnak.

De a szóbeliség is kétféle lehet: szóbeli diskurzus vagy egy felolvasó által visszaadott szöveg. Az első megválogathatja beszélőpartnereit, figyelembe veheti a reakciókat, szembeszállhat a támadásokkal. Az írott szöveg felolvasásakor ilyesmire nincs mód: a kérdésre nem válaszol, nem interaktív, csak önmagát ismételteti. Egyben azonban minden egyes olvasási aktus egy újabb interpretációt jelent.

Az írott szöveg egyelőre még a szóbeli kultúra szolgálatában áll. De természetesen ekkor is felveszi már a később karakteres funkcióját: a szöveg és azok olvasása a szövegek megőrzését is biztosítja. A szövegek rögzülnek az írásbeliséggel és azok felolvasásával, szemben a szóbeliség továbbörökítő, de egyben átalakító munkájával.

A felolvasás ugyanakkor társadalmi funkcióval is bír: jellemző a hangos olvasás, mégpedig csoportok előtt. Így a hangos felolvasás közösséget is formál egyben. Másik társadalmi funkciója a szórakoztatás: Dionüszosz isten ünnepein olvasnak fel drámai műveket, szórakoztatásképpen. Az első olvasási mód: a szöveg szétoztása a hallgatóság között. Csak később kezdenek el figyelni a szöveg interpretálására.

hogyan?

A korai görög szövegek illetve a latin szövegek sincsenek központosva még (scripta continua), nem magányos olvasóbarátok, hanem szakértő olvasó kell, aki tudja a szöveget, ismeri és tudja hol mit kell hangsúlyozni. Az ókori írás is a fennhangon olvasást feltételezte: nincs kisbetű vagy nagybetű, nincs központosítás, egybefolyt az írás, amit a hangos olvasás során a felolvasó tagolt a beszéd íze szerint. Központosítani csak Kr.u. 200 körül kezdenek Buzanthinoszi Arisztophanész, és lassan a 6. századra válik általánossá. Ez egyébként a néma olvasás előfeltétele is egyben.

A szóbeli kultúra ellenére a könyv már a görögöknél is nagy jelentőségre tett szert: ld. alexandriai könyvtár, amely az ókori világ minden könyvét össze akarta gyűjteni. Ez egyben a könyvek rendszerezésének első hatalmas kísérlete. De ezek az első nagy könyvtárak még nem közkönyvtárak voltak, nem bárki számára hozzáférhető módon, hanem az uralkodó a nagyságának kifejezői. Elsősorban tudósok használták azokat.

A felolvasások ugyanakkor szorosan kötődtek a retorikai tudományhoz, a szónoki képességek fejlesztéséhez.

Az ókori Róma

Elsősorban a jósek és a római vallás őrzői értettek az olvasásához és íráshoz, később persze a nemesek is. A Kr.e. 2 század közepén áramlik aztán be mérhetetlen mennyiségű görög könyv Rómába, ahogy elfoglalják lassan a görög területeket. Ezek nemesi magánkönyvtárakba kerülnek elsősorban, ahol viszont művelt rétegek gyűlnek össze. A görög mellett pedig a latin szövegek is fejlődésnek indulnak, egyre jobban elterjednek.

Rómában 1. már léteznek **nyilvános könyvtárak**, ami az **olvasás elterjedéséről tanúskodik**, bár ezt óvatosan kell kezelni, Rómában is még inkább csak a **tudósok** vagy a nemesek **jártak** könyvtárakba. **2.** Igen sok **új szöveg** jelenik meg, beindul a **szövegek igazi** termelése, **erről tanúskodik**, hogy igen **komoly rendszerezésre** volt szükség immár a könyvtárakban. **3.** A **kódex** kerül forgalomba, **amely jobban alkalmazkodott** az új igényekhez és az **új olvasási** gyakorlatokhoz.

A **néma olvasás furcsasága** a **középkor elején**, az **ókorban** is még a könyvtárakban is a **kifejezett hangos olvasás** volt jellemző. Zsibongó könyvtárak. De **panasz nem maradt fenn** arról, hogy ez **zavarta volna** a könyvtárak látogatóit. A **szent iratok** megértéséhez nemcsak a szemre van szükség: a teljes testre, gesztikulációkra, hajladozásokra. Ld. **iszlám példa**.

A néma olvasás veszélyes: a **szövegről azt gondolhat** az olvasó amit akar magában, **úgy értelmezheti**, ahogy akarja. Nincs értelmezési vezérfonal rögtön az olvasáskor.

Középkor

Bizánc: itt **maradt fenn leginkább** az **ókori olvasási** kultúra, itt eleve is szélesebb körben volt **elterjedt az olvasási készség**. Sok **magánkönyvtár** megmaradt, de egyben azok a **szigorú előírások** is, hogy **miként kell olvasni a könyveket**. A **hangos olvasás** gyakorlata is **teljesen fennmaradt**, ami nem volt azonos a középkori Nyugat mormoló vagy később teljesen csendes olvasásával. A **hangos felolvasás** tehát Bizáncban **az írott, halott szöveget** a **diskurzushoz, a beszédhez közelítette**.

Verba volent, scripta manent régi jelentése **még éppen az volt**, hogy az **írott szó halott**, amelyet a **szóbeliség szárnyalása tesz igazán élővé**. A **szó elszáll**, az **írás marad** magyar fordításában már **nyoma sincs** ennek az eredeti gondolatnak.

Nyugat-Európa: mély **törés az olvasási kultúrában**. Az **ókori Róma és Görögország nyilvános felolvasásai**, amelyek a **középkorban oszlopcsarnokai** alatt, a **piactéren** valósultak meg, **felváltotta a kolostorok falai közé szoruló** olvasási kultúra. Az **olvasmányok** pedig leszűkültek a **Szentíráshoz kötődő** olvasmányokra.

A **kora középkor másik legradikálisabb változása:** a **Kr.u. 9.** századra lassan a hangos olvasás helyét átvette a **mormoló olvasás**. Ez elsősorban az olvasás **meditatív átalakulásával függ össze:** a **szent olvasmányok** és vallási szövegek **megértése nagyobb koncentrációt igényelt**, a **kódex formátum pedig ezt elősegítvén a visszalapozgatást is megengedte**, ami egy **hangos olvasáskor már nem lehetséges**.

De **általánosan jellemző:** a **kora középkorban** igen kevés volt még **könyv**. A **néma vagy csendes olvasással egyidőben** kezdik el **központozni** a szövegeket, **szétválasztani** a szavakat egymástól, tagolni a **mondatokat**. Ekkor már **nem a szöveg retorikai** funkciója, **mondandója szerint tagolják azt**, hanem a szöveg **könnyebb, felfogása végett**. **Érett középkor, 11-14. század:** a **városok újjászületése**, amihez a **kultúra is kötődik**, egyben a **könyvek lassú terjeszkedése**.

A **skolasztikus iskolákban** azonban **nagy a kötöttség:** **nemcsak megérteni** kell a szöveget szó szerint, **hanem el kell jutnia szöveg jelentéséig**, hogy ezáltal **foghassuk fel** a szöveg

ítéletét, a tanítást. Szigorú kommentárt fűznek a szövegekhez, ezt kell követniük a tanítványoknak.

Ettől tér majd el a **humanista olvasási** mód, amely **szabad értelmezést** enged a szövegeknek, **vitákat gerjeszt** egy-egy könyv majd, **nagyobb olvasói szabadság** lett. A **szövegek feletti elmélkedés** kerül lassan középpontba. A **humanista olvasási mód: idézetek kimásolása** egy loci communes **könyvecskébe**, a **bölcsességek memorizálása** végett. Ezzel **teljesen ellentétes az újkori, felvilágosodás korabeli olvasás**: a könyv **egészéről** mond véleményt, **nem bölcsességek tárházának tekintik** többé a könyvet

Az **olvasás mint a tanítás** egyik alappillére **másfajta könyvszerkezeteket is előfeltételez**: van a **középkori könyvekben széljegyzet** a lap mentén, **tagolják a szöveget** a tartalmi értelme szerint. A **könyvben lévő tudás élni kezd. Immáron nem csak néhány könyv teljes elolvasása** a cél, hanem **inkább több könyv részleteinek az elolvasása**. Ez kell a **nagyobb tudáshoz**. A **nagyobb tudás eléréshez** már azonban **nemcsak tagolásra**, hanem **visszakeresést segítő segédeszközökre, indexekre, fejezetcímekre, bekezdésekre, paragrafusokra** is szükség lesz.

Kései középkor: lassan terjed az **olvasni tudás a laikusok között** is, aminek következtében lassan kezdtek **megjelenni a nép nyelvén íródott könyvek** is. A **városi polgár réteg családi olvasmányai más jellegű** könyveket **feltételeznek** már. A **nép nyelvén íródott könyvtárak** mellett az **arisztokrata udvarokban** is egyre inkább terjed a **magánkönyvtár létrehozásának** gondolata. Itt **kegyes vagy éppen szórakoztató** könyvek sokasága volt megtalálható.

Újkor

Az **olvasni/írni tudás** és **analfabetizmus földrajzilag** élesen elkülönül ebben az időszakban Európában, mégpedig a **vallási és az iparosodási határvonalak** mentén. A **katolikusnak** maradt országok inkább **szóbeliek maradtak** (de a **lutheránus országok** is szívesen megmondták, mit és hogyan kell értelmezni), ráadásul az **egyházi cenzúra** itt **erősebben érvényesült**, mint a **reformációra** (kálvinista hitre) **áttérő államokba**. Ez utóbbiak **serkentették a népnyelven történő olvasását**, persze nem minden keret nélkül. **Elsősorban** a családi hangos felolvasás során nyert itt központi **jelentőséget a Biblia szövegével** való közvetlen kapcsolata.

Három nagy forradalom is zajlik:

1. az első az újkor legelején vagy inkább a **középkor legvégén**. A **csöndes olvasás** szinte teljesen átveszi a **hangos felolvasás** helyét. A **könyvnyomtatás** feltalálása pedig **egybeesik** ezzel a **forradalommal, de nem az oka!!!!**.

A 15. századtól a kézírások másolása immár nem az egyetlen formája a könyvek és szövegek terjesztésének. **Ráadásul sok, azonos szöveg kerül sok ember kezébe**, és szeme elé. A **szövegek terjedése jelentősen könnyebb** lett. De ez **nem járt feltétlenül az olvasás** újabb forradalmával. A könyv alapvető struktúrái és szerkezete megmaradtak a korábbiakhoz, hasonlítottak. A **könyvnyomtatást** tulajdonképpen **megelőzte** az első olvasási forradalom: a hangos olvasásról a némára történő átmenet.

Az olvasási forradalom másnak volt köszönhető: érett középkor (12.sz) az írás funkciója, a szövegek funkciója elsősorban a megőrzés. A skolasztikus modell azonban már a könyvet az intellektuális munka tárgyává tette.

A **csöndes olvasás** jóval **szabadabb asszociációkat** enged meg, **bensőségesebb kapcsolatot** az olvasó és a szöveg között. Egyazon könyv **többféle olvasattal** kezd rendelkezni, ráadásul nem tereli el a figyelmet a szövegről a hangos olvasás.

A **felolvasással** egyszerre **gazdagodik** és **szegényedik** az olvasás aktusa: ha **más olvassa** fel nekünk, akkor **meghatározott stílusban** teszik **kénytelenek** vagyunk **elfogadni az ő hanglejtését, hangsúlyozását, az ő tempóját. Ki vagyunk szolgáltatva a felolvasónak** bizonyos értelemben. **Több is lesz ugyanakkor:** hiszen a felolvasó nem ugorhat át részeket, **pontosan olvassa el** a szöveget, **rögzíti a szöveget** tulajdonképpen

2. A **második forradalom:** az **intenzív olvasást** az **extenzív olvasás** váltja fel.

Intenzív olvasás: kevés könyv **újbolí, sokszori elolvasása, memorizálása, áthagyományozása** a következő nemzedékre. Elsősorban **vallásos szövegeket** olvasnak így.

Extenzív olvasás: **rengeteg szöveget, pamfletet, újságot, ponyvát, könyvet** fogyaszt, gyorsan, **ismétlés nélkül, nem tiszteli** a szöveget, **kritikusan** viselkedik irányában, **elsősorban szórakoztatás céljából** olvas, esetleg **politikai pamfletet, információszerzés** céljából. **Nem egy hirtelen váltásról** van szó itt sem természetesen, de **lassan és fokozatosan** megy át az egyikből a másikba. A **18. század második felére tehető. A könyvtermelés növekedése** figyelhető meg, **újságok megjelenése, pamfletirodalom, ponyvairodalom** terjedése, a **könyv árának** csökkenése és **piaci terméké** válása. Olvasókörök és kölcsönkönyvtárak szaporodása.

19. századra háromféle olvasási mód alakul ki: van **vad olvasás:** a nép **körében a könnyű** irodalom és pamflet olvasása, ez gyakran még **kis csoportokban hangos olvasást jelentett**, vagy éppen a **piacokon feltűnő énekmondók felolvasásai. A tudós olvasás** magáért beszél: **polihistorok és szaktudósok** olvasási módját takarja. Ám legelterjedtebb lesz: a **hasznos olvasás**, amely valamelyest is **művelt rétegek** elsősorban **újságolvasási** szokásait jelzi, és elsősorban a **társadalmilag hasznos olvasmányokat** jelentette.

19. század eleje: **közkönyvtárak** gombamód szaporodnak, a **könyvpiac** pedig immár nem **tartalma szerint** adja ki a könyveket, hanem **piaci értéke** szerint. Az **olvasótársaságok megjelenése** **kompenzálja minőségi hanyatlást.** Itt elsősorban egyes társadalmi csoportok **saját maguk által kiválasztott olvasmányait** mondták fel. Ezek a **magasabb színvonalat** képviselték.

3. Harmadik forradalom: a szövegek **elektronikus tárolása és közvetítése. A szövegek közötti átjárhatóság** teremődik meg, a **szövegbeli keresés** lehetősége **egyszerűsödik** le, és persze **plágium** hihetetlen méreteket ölt.

A **képernyőről való olvasás visszatérés** is egyben a **tekercsformátumhoz**, ami bizonyos szempontból mégis **nehézkesebb** olvasást feltételezne. Persze **kódexelemek** is **megmaradnak:** van **oldalszám, fejezetek, töréspontok** stb. Az elektronikus szöveg azonban egyfajta **szimultaneitást** is létrehoz: **valaki egyszerre lehet egy szöveg olvasója és írója,**

hiszen a szövegszerkesztő segítségével változtathat azon, amit **éppen mások írtak ő pedig olvas**. A kiadás funkciója az internet révén kérdőjeleződik meg, egy személyben lehet valaki, olvasó, író és kiadó.

Eddig: az olvasó nem tudott beleavatkozni a szövegbe, nem tudja tetszése szerint **strukturálni vagy formálni** (nem tartalmilag), **újraserkeszteni, megjegyzéseket** hozzáfűzni. Másrészt eddig: csak álom volt egy univerzális könyvtár, amiben minden tudás megvan.

Képolvasás

A képeket még akkor is tudjuk **összefüggésbe** helyezni, ha egy **teljesen ismeretlen** kultúra **képei**. **Nem így a szövegeket** és betűket, amiről semmit nem tudunk mondani, ha nem értjük az adott nyelvet. A képek **egy pillanat alatt mondják el azt**, amit az **írás** csak hosszú **mondatokban képes elmondani**. A 14. században jelenik meg a **szegények bibliája** néven ismert könyv, amely **képekbe**, szinte **képregényszerűen** mesél el egy-egy bibliai jelenetet. A képről eszébe jut a **hivőnek a képhez tartozó** tanítás, ám **nem kell teológiai** vitákkal bíbelődnie eközben, noha a kép sohasem lehet olyan egyértelmű, mint a szöveg.

Akiknek olvasnak

Középkorban **kolostorokban a szerzetesek étkezés** alatt egymásnak, a vásárokon a **trubadúrok** és az **énekmondók a népnek**. Az **ipari üzembn a munkások** által felfogadott olvasó a **monoton munkát végzőknek**. Az **olvasmányok kiválasztása** ilyenkor mindig lényeges kérdés.